

Аннотация. Выяснено, что рассматривают различные формы арт-терапии при работе с детьми, подростками и взрослыми. Наиболее актуальными являются две основные формы работы - индивидуальной и групповой арт-терапии. Арт-терапия развивает творчество личности. Поэтому во время арт-терапии сосредотачивается внимание на внутреннем мире, переживаниях, и чувствах. Поэтому считаем, что арт-терапия имеет все для мощного потенциала формирования личности. Учеными арт-терапия рассматривается как терапия средствами искусства, основанная переживаниях, конфликтах, которые могут быть выражены в изобразительном искусстве и музыке. Арт-терапия помогает освободиться от конфликтов и переживаний. Происходит это за счет развития внимания к чувствам, усиления собственной личностной ценности и повышения художественной компетенции. Рассмотрены различные формы арт-терапии при работе с детьми, подростками и взрослыми. Охарактеризован признаки, характеризуется арт-терапия. Выделены арт-терапевтические технологии, которыми сейчас активно пользуются психологи, педагоги и собственно арт-терапевты.

Ключевые слова: арт-терапия, процесс профессиональной подготовки, специалисты, формы арт-терапии, арт-терапевтические технологии.

APPLICATION OF ART-THERAPY IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL PREPARATION OF PROFESSIONALS

Stanisław Kunikowski, Bida O.A.

Abstract. It is found that they consider different forms of art therapy when working with children, adolescents and adults. The most relevant are the two main forms of work - individual and group art therapy. Art therapy develops the creativity of the individual. Therefore, during art therapy, attention is focused on the inner world, experiences, and feelings. Therefore, we believe that art therapy has everything for a powerful potential for the formation of personality. Scientists use art therapy as an art therapy based on experiences, conflicts that can be expressed in fine arts and music. Art therapy helps to get rid of conflicts and experiences. This occurs through the development of attention to feelings, strengthening their own personal values and raising artistic competence. Different forms of art-therapy are being considered when working with children, adolescents and adults. Characterized by features characterized by art therapy. The art-therapeutic technologies, which psychologists, educators and art-therapists are currently actively using, are singled out.

Key words: art therapy, process of professional training, specialists, forms of art therapy, art-therapeutic technologies.

УДК 378

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

КУШНІР Н.С., Кропивницький будівельний коледж

E-mail: natalochka140387@gmail.com

Анотація. У статті автором розроблено й обґрунтовано критерії та рівні сформованості професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей. У якості ключових компетентностей визначено узагальнені способи професійної діяльності фахівців економічного профілю. Критеріями сформованості складових професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей автором визначено як рівні якості вирішення професійних задач майбутніми економістами.

Ключові слова: ключові компетентності, знання, уміння, навички. критерії, показники, рівні сформованості.

Актуальність (Introduction). Аналіз психолого-педагогічних досліджень сучасності визначив, що пріоритетним чинником економічного розвитку є професійна підготовка спеціалістів економічного профілю із орієнтацією на запити ринку праці та суспільних потреб у кваліфікованих, конкурентоздатних фахівцях. Це актуалізує проблему формування професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей і вимагає вдосконалення процесу їх професійної підготовки, що передбачає, зокрема, визначення критеріїв та рівнів сформованості, які потенційно удосконалюють ефект досягнення цієї мети.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Розв'язання зазначеного завдання базується на глибоко розробленій теоретичній основі, представленій у численних працях стосовно професійної культури як загальнонаукової проблеми (О. Аніщенко, С. Вітвицької, В. Гриньової, С. Дружилова, В. Кочергіна, В. Мазіна, Н. Миколаєнка, І. Михайличенка, І. Сабатовської, Ю. Чернова, Н. Ничкало, О. Смірнкової, Г. Соколової, І. Радомського), професійної культури представників різних сфер трудової діяльності (М. Ананченка, Д. Аврамова, В. Безбородія, І. Герасимова, Н. Гончарова, Г. Золотова, А. Зюзько, Д. Калинкін, В. Ковальчука, Н. Крилова, І. Михайличенко, А. Новикова, К. Островського, В. Сластьоніна, С. Сливки, Т. Щеголева), зокрема професійної культури економістів та її окремих аспектів (І. Баштанара, С. Дубова, Н. Гайсинюка, Р. Коканова, О. Матвієнка, Г. Малика, Н. Назаренка, Ю. Палеха, Ю. Романишина, Л. Фільштейна).

Процес визначення стану сформованості професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей актуалізує з'ясування базових понять, до яких належать «критерій», «показник» та «рівень».

Мета (Purpose). Метою даної роботи є визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу нам визначити, що поняття «критерій» розглядають як: стандарт, на основі якого можна оцінити, порівняти реальне педагогічне явище, процес або якість за еталоном [4]; підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило [3, с. 588]; ознака, завдяки якій відбувається оцінка, визначення, класифікація явища чи процесу [3]; мірило оцінки, судження, а термін «рівні» – ступінь величини, розвитку, значущості чого-небудь [9]; якості, властивості і ознаки об'єкта, що досліджується, які дають змогу оцінити його стан і рівень функціонування та розвитку [19;20].

Зокрема велика сучасна енциклопедія «Педагогіка» наводить наступне тлумачення критеріїв: критерії передового педагогічного досвіду (як показники, на основі яких складається експертна оцінка педагогічного досвіду); критерії ефективності педагогічного процесу (як оцінки знань, умінь та навичок, експертних оцінок і характеристик прищеплених учням переконань, рис характеру, якостей особистості - встановлюються психологією та педагогікою); критерії професійної освіти (об'єктивні, порівнянні показники професійної майстерності, наділені стійкістю на визначеному відрізку часу – самостійність у професійній діяльності, виконання технічних вимог, дотримання безпеки праці, отримання стійких позитивних результатів: продуктивність праці, професійноорієнтоване мислення, творче відношення до праці, відповідальність за виконання професійних завдань); критерії істини (засіб перевірки того чи іншого твердження, гіпотези, теоретичної побудови тощо – суспільна практика – дослідні наукові теорії отримують свою фундаментальну перевірку за допомогою практики у матеріальному виробництві, у діяльності мас по перебудові суспільства тощо) [8].

За науковими висновками А. Макарової критерії окреслюються наступними блоками: об'єктивні та суб'єктивні; результативні та процесуальні; нормативні та індивідуально-варіативні; наявного та прогностичного рівнів; професійного навчання і творчості; соціальної активності та професійної придатності; якісні та кількісні [15].

Науковець А.В. Семенова наводить наступну класифікацію критеріїв: інтегральні критерії як оцінка загального стану явища або процесу; часткові критерії як оцінка складників явища або процесу; одиночні критерії як оцінка окремих сторін складників явища або процесу [14].

У нашому дослідженні ми погоджуємось з загальноприйнятою науковою думкою, що критерій – це ознака, на підставі якої здійснюється оцінка будь-чого, вимірювач; умовно прийнята міра, яка дозволяє здійснити вимір об'єкту і на основі цього дати йому оцінку. Саме тому, в якості узагальнюючого критерію професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей ми визначаємо результативність його професійно-прикладної діяльності. Обґрунтування критеріїв, показників та рівнів професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей, за таких умов, доцільно здійснювати через систему об'єктивних і суб'єктивних характеристик специфіки праці в галузі економічної діяльності.

Аналіз 3. Абросимової ознак критеріїв професійної культури, на основі яких визначається оцінка сформованості цього феномену, показав, що критерії професійної культури повинні відповідати її компонентам, виділяючи при цьому такі основні критерії, як рівень підготовленості фахівця та рівень професійної діяльності [2; с. 68].

Найбільш продуктивним для нашого дослідження вважаємо визначення поняття «критерій» А. Галімовим, який зазначає, що це поняття виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються у конкретних показниках [4, с. 93]. В нашому дослідженні за показники забезпечення сформованості критеріїв професійної культури майбутніх економістів було прийнято професійні компетентності майбутніх фахівців.

Поліструктурність змісту професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей зумовила необхідність виокремлення нами таких критеріїв: професійно-компетентнісний, професійно-інформаційний, професійно-креативний, професійно-комунікативний, професійно-моральний.

1. Професійно-компетентнісний критерій характеризується показниками сформованої системи фахових знань, умінь та компетенцій, які забезпечують оперативність, динамічність та ефективність рішень в різноманітних ситуаціях професійної виробничої та економічної діяльності. Досліджуючи питання розвитку й формування компетентностей майбутніх спеціалістів, Л. Дибкова визначає наступні складові професійної компетентності майбутніх економістів: компетенції у сфері економічної діяльності – економічне мислення, досвід практичної діяльності, опанування методами економічного аналізу й проектування, наявність системного уявлення про структуру й тенденції розвитку української й світової економіки, знання принципів прийняття управлінських рішень на мікро- й макрорівнях, формування особистої економічної позиції; компетенції в інших сферах професійної діяльності – система знань у галузі фінансів, маркетингу, аудиту, менеджменту, міжнародної економіки; інформаційна компетентність – здібність до пошуку необхідної інформації, застосування необхідних технологій, відповідних програм; комунікативна компетенція – знання ділового етикету, толерантність, ефективна групова взаємодія, позитивна установка до себе й до оточуючих. Компетентність дослідника визначає як якість сфери самовизначення й саморегуляції – адекватна особиста оцінка, впевненість у собі, самоконтроль, самоефективність, безперервна освіта протягом усього життя [12, с. 29].

2. Професійно-інформаційний критерій забезпечується показниками вміння пошуку, збереження, обробки, використання і передачі професійно необхідної інформації; знання сучасних комп'ютерних технологій; уміння працювати з великим масивом інформації та презентувати її.

3. Професійно-креативний критерій забезпечується показниками уміння вирішувати нестандартні професійні задачі; здатність до генерування креативних ідей; здатність продукувати новітні підходи до вирішення виробничих проблем та задач [16, с. 184]. Професійна діяльність економіста відбувається в динамічній співпраці з виробництвом, в якому можливі непрогнозовані (форс-мажорні) ситуації, які вимагають оперативної оцінки стану виробництва та прийняття ефективних рішень, а також прогнозування економічного ефекту від них, що можливо забезпечити при наявності розвиненого креативного мислення.

4. Професійно-комунікативний критерій визначається рівнем показника здатності обирати оптимальні способи спілкування в ситуації взаємодії; вибудовувати професійно доцільні стосунки, аргументувати та відстоювати власну позицію; доцільно використовувати стилі спілкування; створювати сприятливий психологічний мікроклімат у колективі;

попереджати і конструктивно вирішувати міжособистісні конфлікти; володіння мистецтвом самопрезентації [18, с. 173].

5. Професійно-моральний критерій полягає в сформованості морально-ціннісних орієнтацій і переконань, що ґрунтуються на почутті професійного обов'язку, професійної честі, гідності, ділової репутації та престижу професії. Особливе значення має професійна відповідальність економіста, яка полягає в розумінні покликання своєї діяльності, її соціальної місії, адекватній оцінці власних можливостей, активній життєвій позиції, здатності здійснювати самооцінку, самоконтроль і відповідати за свої дії [11].

Визначені нами критерії враховують специфіку професійної діяльності майбутніх фахівців економічних спеціальностей та забезпечують діагностику рівня сформованості професійної культури у майбутніх економістів. Підкреслимо, що природа критеріїв розкривається через систему показників, які їх формують.

Опираючись на психологію праці (За А. Карповим), пропонуємо виділити два основних способи вирішення проблеми формування професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей через аналіз прикладно-діяльнісної її складової:

1. *За структурно-морфологічною* парадигмою психологічного аналізу діяльності, основним структурним компонентом професійної діяльності майбутнього економіста є *дія*, а організація професійної діяльності в цілому визначається, як ієрархія систем дій різного рівня складності.

2. *За функціонально-динамічною* парадигмою професійна діяльність майбутніх економістів передбачає необхідність кількох якісно різних психологічних компонентів – одиниць, які закономірно взаємопов'язані між собою і утворюють цілісну психологічну структуру діяльності. Адже, професійна діяльність в силу своєї виняткової складності не може ґрунтуватися і не ґрунтується на якомусь одному компоненті (дії) та знаходиться в постійній динаміці [11].

З погляду на *структурно-морфологічний підхід* професійна культура, має структурну ієрархію. Найбільш детально вона розкрита в психологічній теорії діяльності А. Леонтьєвим, за якої професійна культура побудована на основі структурно-рівневого принципу, який конкретизується у двох основних положеннях: по-перше, загальна структура діяльності утворена якісно різними рівнями, формами активності фахівця; по-друге, ці рівні ієрархічно підпорядковані і утворюють цілісну систему [6].

Під поняттям «рівень» в наукових джерелах розуміється відображення діалектичного характеру процесу розвитку, що дає можливість пізнати предмет у всьому різноманітті його властивостей, відносин та зв'язків [17]. Поняття «рівень» відображає співвідношення «вищих» та «нижчих» ступенів розвитку структур будь-яких об'єктів, процесів. Існує багато підходів до визначення рівнів культури фахівця. У дослідженнях В. Сластьоніна, В. Максимова, Н. Яковлевої подані класифікації рівнів професійної діяльності студентів, у яких відображено діалектичну єдність таких моментів, як зміст, процес та особистісна готовність, яка виявляється під час вирішення ними певних завдань. До того ж кожний рівень є одночасно і наступним етапом розвитку професійної діяльності.

Опираючись, на даний науковий погляд та взявши за основу трирівневу структуру організації діяльності (Рис.1), викладемо основні рівні професійної діяльності та їх вплив на формування професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Рівень дій. В структурі професійної діяльності пріоритетний для розуміння психологічних особливостей самої діяльності та її будови. В дії, як в першоджерелі професійної діяльності майбутнього фахівця економічного профілю, знаходяться зачатки всіх сторін його професійної культури, які в той же час, знаходяться у постійних взаємозв'язках між собою в реальному часі.

Рівень операцій. Відображає співвідношення умов досягнення цілей, а не саме усвідомлення їх. При цьому, зовнішні умови – це система об'єктивних параметрів середовища, в якому реалізується та чи інша мета, а внутрішні – це сукупність ресурсів (знань, умінь, компетентності і т. д.), якими володіє суб'єкт. Якщо сукупність зовнішніх і внутрішніх умов така, що вона необхідна і достатня для реалізації тієї чи іншої дії, то воно має тенденцію автоматизуватися і переводитися на неусвідомлюваний рівень регуляції [10].

В контексті операційного рівня професійної діяльності, на основі діяльнісно-рольових

характеристик та суб'єктивно-діяльнісних якостей і властивостей, які необхідні для виконання майбутнім економістом професійних функцій, нами виділена суб'єктивна сторона праці фахівців економічних спеціальностей. Вона проявляється в професійних знаннях, професійних уміннях та навичках, індивідуально-психологічних особливостях, професійній позиції майбутніх фахівців економічного профілю.

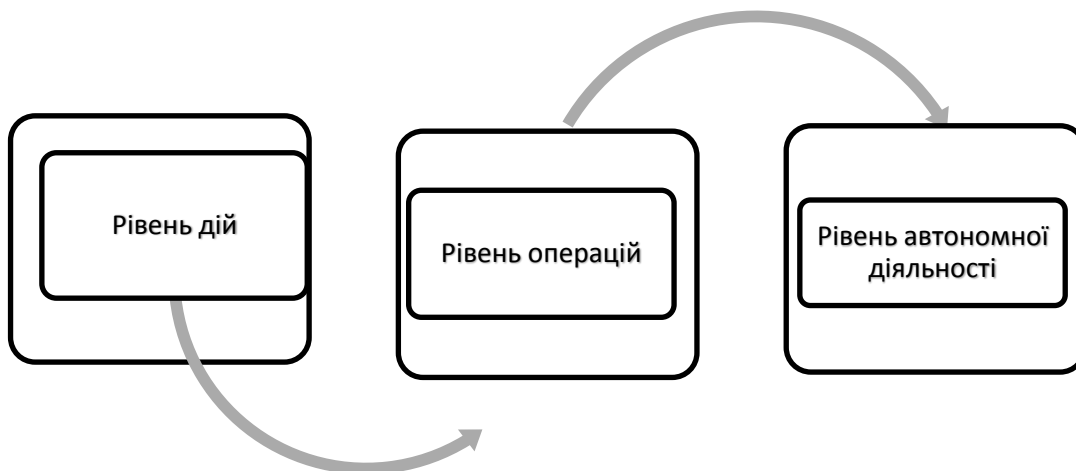

Рис.1. Структура організації діяльності

Рівень автономної діяльності. Дослідники J. Mirowsky та С.Е. Ross визначають поняття «автономія в роботі» як деякий ступінь свободи, самостійності дій при їх виконанні, вміння самостійно орієнтуватися у визначенні змісту праці та прийнятті рішень, свободу від зовнішнього контролю та автономність у виконанні завдань [1].

Згідно з *функціонально-динамічним підходом* до формування структури професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей, професійна діяльність майбутніх економістів повинна утворювати стійкий, постійний набір її основних компонентів, адже всі вони об'єктивно необхідні для реалізації діяльності, а їх сукупність позначається поняттям інваріантної психологічної структури професійної діяльності. За даних умов, основними компонентами інваріантної структури діяльності є мотивація, цільовизначення, інформаційна основа діяльності, прогнозування її результатів, прийняття рішення, планування, програмування, контроль, корекція, а також оперативний образ об'єкта діяльності, система індивідуальних якостей суб'єкта і сукупність виконавчих дій [10].

За даних умов, статичний стан компонентів професійної діяльності, у формі структурних психологічних утворень, які їх забезпечують, виступають фундаментом професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей. В той же час, динамічний їх стан, забезпечує основу регулятивних процесів формування професійної культури майбутніх економістів.

З позиції професійної підготовки майбутніх фахівців В. Сластьоніним виділяється п'ять рівнів професійної діяльності: інтуїтивний – де вирішення завдань відбувається на основі оволодіння сукупністю деяких умінь інтуїтивно; репродуктивний – деякі завдання виконуються за інструкцією чи правилами; репродуктивно-творчий – де завдання виконуються успішно, але в неочікуваних ситуаціях важко орієнтуватися; творчо - репродуктивний – де типові завдання вирішуються успішно, але не є при цьому оригінальними; недостатньо розвинені навички до прогнозування; творчий: завдання вирішуються на творчому рівні, способи вирішення вирізняються оригінальністю, пошуком нових методів і засобів [7].

Спираючись на думку дослідників, які традиційно виокремлюють чотири рівні: низький (рецептивно-продуктивний), середній (репродуктивний), достатній (конструктивно-варіативний та високий (творчий), ми визначили та адаптували під мету нашого дослідження чотири рівні сформованості професійної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей, а саме:

а) *низький (рецептивно-продуктивний)* рівень професійної культури-характеризується:

- неформованістю професійних намірів, незадоволеністю вибором майбутньої професії, недостатнім усвідомленням цілей формування професійної культури;
- відсутністю знань та вмінь щодо розв'язання ситуацій в економічній сфері, що виникають у процесі професійно-практичної підготовки; формальністю та байдужістю до пошуку способів розв'язання ситуацій в економічній галузі;
- невмінням прогнозувати результати своєї діяльності та нести відповідальність за неї;
- майбутні фахівці в даному випадку мають абстрактне (загальне) уявлення, пасивну професійну позицію, байдуже ставлення до основних проблем економічного спрямування, недостатньо усвідомлюють сутність понять з управління, контролю та обліку, необхідних для ефективного виконання професійної економічної діяльності;
- недостатній досвід роботи за фахом, який забезпечує тільки низький рівень професійно-культурної діяльності; нерозвиненою мотивацією досягнення успіху;
- неформованістю ціннісних орієнтацій, які визначають успішність виконання професійної діяльності; навчально-виховна діяльність здійснюється тільки під впливом та за участю викладача;
- знання про культуру спілкування майже відсутні, мовна виразність відсутня, рівень комунікації з іншими студентами розглядається як допомога, очікує спонукання та допомоги викладача; неадекватна самооцінка, неволодіння способами самодіагностики та самоосвіти.

б) *середній (конструктивний)* рівень професійної культури визначається: нестійкою професійною позицією майбутніх економістів у відношенні до праці економічного спрямування. При цьому зазначається, відсутність чіткості завдань та мотивів професійної діяльності, вони мають окреслений характер, непостійність інтересу до прикладної діяльності.

Зауважимо, що мотивація формування професійної культури не відповідає потенціалу майбутнього фахівця економічного профілю, через відсутність конструктивного мислення, спеціальних та технологічних знань та навиків в системі формування професійної культури. Базові уміння загалом засвоєні, але недостатньо використовуються в практиці, а інструментарій базових знань дозволяє успішно виконувати типові нескладні задачі.

На цьому рівні сформованості професійної культури майбутні фахівці економічних спеціальностей здійснювати управлінську діяльність у традиційних типових обставинах, регулярно усувають недоліки навчальної та професійної підготовленості. Важливою умовою для визначення середнього рівня сформованості професійної культури майбутніх фахівців економічного профілю є наявність у них мотивації до усвідомлення недоліків своєї підготовки та досягнення вищого професіоналізму;

в) *високий (креативний)* рівень професійної культури визначається високим рівнем сформованості професійної культури. Майбутнім фахівцям економічних спеціальностей властива позитивна мотивація та усвідомлення цілей професійної діяльності, високий рівень знань, комунікативних та організаторських здібностей, широко окреслені пізнавальні інтереси та постійний інтерес до формування професійної культури і професіоналізму, самостійність та рефлексія, вміння поєднувати управлінські та особистісні інтереси в професійній сфері, вирішувати нестандартні фахові задачі та ситуації. У них спостерігається високий рівень сформованості навичок самостійної роботи, що надає діяльності креативного характеру. При цьому, маючи розвинену самооцінку, ними вміло та адекватно співвідносяться власні можливості з вимогами професійних задач. Студентами відпрацьована чітко визначена мотивація досягнення успіху, та перспектива самовдосконалення та самореалізації.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, в процесі здійснення комплексної оцінки сформованості професійної культури студентів в системі підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей, ми виявили, що результатом цього процесу є імпульс руху в векторі професійного становлення майбутніх економістів, як імператив їхньої самореалізації. Одночасно із вищевказаним, існує зв'язок між усіма компонентами досліджуваної системи професійної культури майбутніх економістів, яка включає в себе статичку встановлених критеріїв при динаміці її показників, у векторі рівня розвитку даного феномену.

Список використаних джерел

1. Mirowsky J. Creative Work and Health / J. Mirowsky, C.E. Ross // *Journal of Health and Social Behavior*. 2007. № 48. P. 385–403.
2. Абросимова З. Ф. Педагогическая культура учителя: учеб. пособие Курган : [б. и.], 1999. 67 с.
3. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь. СПб.: Издание автора, 1991. 1370 с.
4. Галімов, А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів прикордонників до виховної роботи з особовим складом : монографія. Хмельницький : Вид-во Нац. академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2004. 376 с.
5. Кузьмина Н. В., Реан А. А. Профессионализм педагогической деятельности. СПб. : СПбГУ, 1993. 63 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Смысл; Академия, 2004. 352 с.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. М.: Русский язык, 1987. 797 с.
8. Педагогіка. Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С.Рапацевич Мн.: «Соврем. Слово», 2005. 720 с.
9. Професійна освіта: словник / уклад. С.У.Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г.Ничкало. К.: Вища шк., 2000. 149 с.
10. Прищак М. Д., Лесько О. Й. Психологія управління в організації: навч. посіб. — Вінниця : ВНТУ, 2012. 141 с.
11. Психология труда : учебник для бакалавров / А. В. Карпов [и др.] ; под ред. А. В. Карпова. 2-е изд. М. : Издательство Юрайт, 2014. 350 с. Серия : Бакалавр. Базовый курс.
12. Романова Е. С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы. 2-е изд. – СПб. : Питер, 2007. 464 с.
13. Сабатовская И. С. Проблема профессиональной культуры в современной отечественной социологической литературе / И. С. Сабатовская // *Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.»*. 2002. Т. 9. С. 206-214.
14. Семенова А.В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх вчителів: монографія / А.В.Семенова. Одеса: Юридична література, 2009. 504 с.
15. Семиченко В. А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід? / В. А. Семиченко // *Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; ред. І. А. Зязюн. К., 2000. С. 176-203.*
16. Ситаров, В. А. Теория обучения. Теория и практика : учебник для бакалавров. М. : Издательство Юрайт, 2016. 447 с.
17. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В.Семенової. Одеса: Пальміра. 2006. 364 с
18. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором // *Вибрані твори в 5 т. Т. 4. К. : Радянська школа, 1977. С. 393– 628.*
19. Танська В.В. Підготовка майбутнього вчителя біології до екологічної освіти старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти». Житомир, 2006. 20 с.
20. Этнопедагогическая компетентность педагога: критерии, показатели и уровни сформированности / В.К. Кузьмин, Д.А. Крылов, В.А. Комелина, Н.В. Кузьмин. // *Современные проблемы науки и образования*. 2014. / URL: <http://www.science-education.ru/119-14991>.

References

1. Mirowsky J., Ross C. (2007)Creative Work and Health [Creative Work and Healt]. *Journal of Health and Social Behavior*. № 48. 385–403.
2. Abrosymova Z. F. (1999) Pedahohycheskaya kul'tura uchyatelya [Pedagogical culture of the teacher: study. allowance]: ucheb. posobyie / Abrosymova Z. F. Kurhan : [b. y.], 67.
3. Veysman A.D. (1991) Hrechsko-russkyy slovar [Greek-Russian dictionary] / Aleksandr Davydovych Veysman. 5-e yzhd. SPb.: Yzdanye avtora,1370.
4. Halimov, A. V. (2004)bTeoretyko-metodychni zasady pidhotovky maybutnikh

ofitserivprykordonnykiv do vykhovnoyi roboty z osobovym skladom [Theoretical and methodological principles of training of future officers border guards for educational work with personnel] : monohrafiya / A. V. Halimov. – Khmel'nyts'kyy : Vyd-vo Nats. akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny im. B. Khmel'nyts'koho, 376.

5. Kuz'myna N. V. (1993) Professyonalizm pedahohycheskoy deyatel'nosti [Professionalism of pedagogical activity] / N. V. Kuz'myna, A. A. Rean. SPb. : SPbHu, 63.

6. Leont'ev A. N. (2004) Deyatel'nost'. Soznanye. Lychnost [Consciousness Personalit]. M. : Smysl; Akademyya, 352.

7. Ozhegov S.Y. (1987) Slovar' russkoho yazyka [Dictionary of the Russian language] / Pod red. N.YU. Shvedovoy. M. : Russkyy yazyk, 797.

8. Pedahohika. Bol'shaya sovremennaya éntsyklopedyya [Pedagogy. Big Modern Encyclopedia] / Sost. E.S.Rapatsevych. Mn.: «Sovrem. Slovo», 2005. 720.

9. Profesiyna osvita: slovnyk [Professional education: vocabulary]/ uklad. S.U.Honcharenko ta in.; za red. N.H.Nychkalo. K.: Vyshcha shk., 2000. 149.

10. Pryshchak M. D., Les'ko O. Y. (2012) Psykholohiya upravlinnya v orhanizatsiyi [Psychology of management in organization]: navch. posib. Vinnytsya : VNTU, 141.

11. Psykholohyya truda : uchebnyk dlya bakalavrov [Psychology of labor: a textbook for bachelors] A. V. Karpov [y dr.]. 2-e yzd. M. : Yzdatel'stvo Yurayt, 2014. 350.

12. Romanova E. S. (2007) 99 populyarnykh professyy [99 popular professions]. Psykholohycheskyy analiz y professyohrammy / E. S. Romanova. 2-e yzd. SPb. : Pyter, 464.

13. Sabatovskaya Y. S. (2002) Problema professyonal'noy kul'tury v sovremennoy otechestvennoy sotsyolohycheskoy lyterature [The problem of professional culture in modern domestic sociological literature]/ Y. S. Sabatovskaya. Vcheni zap. Khark. humanit. un-tu «Nar. ukr. akad.». T. 9. 206-214.

14. Semenova A.V. (2009) Paradyhmal'ne modelyuvannya u profesiyniy pidhotovtsi maybutnikh vchyteliv [Paradigm simulation in the training of future teachers]: monohrafiya / A.V.Semenova. Odesa: Yurydychna literatura, 504.

15. Semychenko V. A. (2000) Priorytety profesiynoyi pidhotovky: diyal'nisnyy chy osobystisnyy pidkhid? [Priorities of professional training: activity or personal approach?] / V. A. Semychenko. Neperervna profesiyna osvita : problemy, poshuky, perspektivy / APN Ukrayiny, In-t pedahohiky i psykholohiyi prof. osvity ; red. I. A. Zyazyun. K. 176-203.

16. Sytarov, V. A. (2016) Teoryya obuchenyya. Teoryya y praktyka [Theory of Learning. Theory and practice] : uchebnyk dlya bakalavrov / V. A. Sytarov. M. : Yzdatel'stvo Yurayt,. 447 s. (Seryya : Bakalavr. Akademicheskyy kurs). ISBN 978-5-9916-3059-7.

17. Slovnyk-dovidnyk z profesiynoyi pedahohiky [Dictionary of reference on professional pedagogy]/ za red. A.V.Semenovoyi. Odesa: Pal'mira. 2006. 364.

18. Sukhomlyns'kyy V. O. (1977) Rozмова z molodym dyrektorom [Conversation with the young director] / V. O. Sukhomlyns'kyy // Vybrani tvory v 5 t. T. 4. K. : Radyans'ka shkola, 393–628.

19. Tans'ka V.V. (2006) Pidhotovka maybutn'oho vchytelya biolohiyi do ekolohichnoyi osvity starshoklasnykiv [Preparation of the future teacher of biology for environmental education of senior pupils]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «teoriya i metodyka profesiynoyi osvity» / Tans'ka Valentyna Volodymyrivna. Zhytomyr, 20.

20. Etnopedahohycheskaya kompetentnost' pedahoha: krytery, pokazately y urovny sformyrovannosti [Ethnopedagogical competence of the teacher: criteria, indicators and levels of formation]/ V.K. Kuz'myn, D.A. Krylov, V.A. Komelyna, N.V. Kuz'myn. Sovremennye problemy nauky y obrazovannya. 2014. / URL: <http://www.science-education.ru/119-14991>.

КРИТЕРИИ И УРОВНИ СФОРМИРОВАННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ **Кушнир Н.С.**

Аннотация. В статье автором разработаны и обоснованы критерии и уровни сформированности профессиональной культуры будущих специалистов экономических специальностей. В качестве ключевых компетентностей определены обобщенные

способы профессиональной деятельности специалистов экономического профиля. Критериями сформированности составляющих профессиональной культуры будущих специалистов экономических специальностей автором определены как равные качества решения профессиональных задач будущими экономистами.

Ключевые слова: ключевые компетентности, знания, умения, навыки. критерии, показатели, уровни сформированности.

CRITERIA AND LEVELS OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE EXPERTS OF ECONOMIC SPECIALTIES

Kushnir N.S.

Abstract. In the article the author develops and substantiates the criteria and levels of the formation of professional culture of future specialists in economic specialties. As the key competencies, generalized methods of professional activity of specialists of the economic profile are defined. The criteria of the formation of the components of the professional culture of future specialists in economic specialties are defined by the author as the levels of the quality of solving professional problems by future economists. In the course of carrying out a comprehensive assessment of the formation of the professional culture of students in the system of training future specialists in economic specialties, we found that the result of this process is the impetus of the movement in the vector of professional formation of future economists as an imperative of their self-realization. Along with the foregoing, there is a connection between all the components of the studied system of professional culture of future economists, which includes the statics of the established criteria in the dynamics of its indicators, in the vector of the level of development of this phenomenon

Key words: key competences, knowledge, skills, skills. criteria, indicators, levels of formation.

УДК 378.14.364.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА З РІЗНИМИ ГРУПАМИ КЛІЄНТІВ»

Г.А. РІДКОДУБСЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, **Хмельницький національний університет**

E-mail: Anutabanditka1@ukr.net

Анотація: Проаналізовано питання підготовки до професійної мобільності майбутніх фахівців соціальної сфери в рамках вивчення навчальної дисципліни «Соціальної роботи з різними групами клієнтів». Узагальнення і систематизація наукових досліджень в галузі соціальної роботи дозволили визначити зміст підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до професійної мобільності.

Ключові слова: працівник соціальної сфери, професійна мобільність, підготовка до професійної мобільності, соціальна робота з різними групами клієнтів.

Актуальність (Introduction). Нині проблема підготовки до професійної мобільності є актуальною, оскільки стрімкий розвиток суспільства вимагає спеціалістів, які здатні ефективно працювати в ситуаціях, що змінюються, креативно розв'язувати професійні задачі та по-новому використовувати професійні компетентності. Суспільство зацікавлене у такого виду фахівцеві, який вміє самостійно вирішувати складні ситуації, вирішувати різнопланові проблеми; володіє критичним і творчим мисленням; вміє здобувати нові знання, здатний до самоосвіти. Ситуація вибору на життєвому шляху людини є тим вузловим пунктом, коли проявляється готовність до мобільності.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). На сучасному етапі проблема підготовки до професійної мобільності майбутніх